

Warszawa 12 stycznia 2023 r.

Dr hab. Bogumił Szmulik, prof. UKSW
Wydział Prawa i Administracji
UKSW w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Piotra Krzyżanowskiego
pt. *Podstawy ustroju państwa w ujęciu Ignacego Czumy*
napisanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II pod kierunkiem dr hab. Jadwigi
Potrzeszcz, prof. KUL, Lublin 2022, ss. 278.

I. Temat i tytuł rozprawy

Zagadnienie badawcze objęte tytułem recenzowanego opracowania stanowi interesujący i ważny problem naukowy. Jest to temat nie opisany całościowo, dlatego z uznaniem należy odnieść do wyboru tematu dysertacji doktorskiej. Potrzebę podjęcia tytułowej problematyki uzasadnia nie tylko brak stosownej monografii, ale także ponadczasowość problematyki poruszanej w pracy, bowiem refleksja nad ustrojem państwa i poszukiwanie tu „złotego środka” towarzyszy nam od zarania dziejów myśli polityczno-ustrojowej. Celem rozprawy doktorskiej była – udana – rekonstrukcja i analiza poglądów Ignacego Czumy na wszystkie istotne elementy systemu społeczno-politycznego, a następnie wskazanie mechanizmów zabezpieczających ustrój przed dyktaturą jednostki lub kolegium.

Podsumowując wybór tematu stwierdzam, że tematyka przedstawionej mi do recenzji rozprawy doktorskiej została dobrana właściwie i stanowi istotny problem badawczy. Recenzowana dysertacja wypełnia istniejącą lukę oraz – dzięki wnikliwej

analizie tematyki – będzie cennym opracowaniem dla osób zajmujących się tą tematyką, zarówno dla teoretyków, jak i praktyków.

Sposób sformułowania tytułu nie budzi zastrzeżeń o charakterze językowym. Tym niemniej Doktorat mógłby rozważyć ewentualne zastąpienia słowa „ujęcie” słowem „koncepcji” lub „myśli”. Przy czym można zauważyć, że Autor w swoich rozważaniach wykracza poza sam ustroj państwa rozumiany ściśle, a raczej obejmuje nim całokształt refleksji społecznej, politycznej i ustrojowej Ignacego Czumy, jednakże całościowo wszystkie wątki są powiązane z poszukiwaniem dobrego, właściwego ustroju dla państwa.

Niniejsza recenzja obejmować będzie nade wszystko ocenę merytoryczną rozprawy naukowej, zwłaszcza realizację celów i założeń metodologicznych, a także uwagi natury formalnej oraz wnioski końcowe.

II. Ocena merytoryczna rozprawy

By zrealizować cel swoich badań Doktorant posłużył się zróżnicowanymi metodami dla przedmiotu szczegółowych analiz dokonywanych w kolejnych rozdziałach. Podstawową metodą badawczą zastosowaną w pracy jest metoda historyczno-prawna, oprócz niej wykorzystana została metoda hermeneutyczna, metoda aksjologicznej analizy prawa oraz acz jedynie pomocniczo metoda formalno-dogmatyczna. Uważam, że Doktorant dobrał właściwe metody badawcze do analizowanej tematyki i dzięki temu osiągnął zamierzone efekty naukowe.

Praca zawiera liczne odwołania do dorobku Ignacego Czumy oraz literatury przedmiotu dotyczącej zagadnień związanych z myślą polityczno-ustrojową Ignacego Czumy. Baza bibliograficzna przywołana w rozprawie jest dość obszerna. Składają się na nią 293 pozycje.

Pozytywnie oceniam konstrukcję recenzowanej rozprawy. Plan pracy jest klarowny i dobrze skomponowany. Poszczególne części redakcyjne są wyodrębnione ze względu na ich zakres tematyczny i jednocześnie ze względu na ich funkcję w ramach całości rozprawy. Konstrukcja rozprawy oraz poruszane w niej zagadnienia odpowiadają jej tytułowi. Recenzowana praca liczy 278 stron. Rozprawa doktorska mgr Piotra Krzyżanowskiego ma poprawną, logiczną strukturę, którą w sposób czytelny

ukazuje spis treści (s. 2 – 4). Zastosowany podział dobrze wskazuje na wielość konkretnych, interesujących zagadnień, a jednocześnie nie przytłacza ilością szczegółów. Rozprawa składa się ze wstępu (s. 6 – 13), sześciu rozdziałów (s. 14 – 239), zakończenia (s. 240 – 253), bibliografii (s. 254 – 272) oraz streszczenia (po polsku s. 273 – 275 i po angielsku s. 276 – 278). Poszczególne rozdziały są spójne i dobrze przemyślane, a ich kolejność jest właściwa. Każdy z rozdziałów rozprawy został – w miarę potrzeb wynikających z badanej problematyki – prawidłowo podzielony na podrozdziały i dobrze rozplanowany. Układ strukturalny recenzowanej rozprawy jest logiczny, spójny i przejrzysty. Podział rozprawy na sześć tematycznie dopełniających się rozdziałów jest jak najbardziej zasadny. Przed analizą pojęć ściśle związanych z tematem rozprawy Autor rozpatruje problematykę bardziej ogólną związaną z sylwetką naukową i twórczością Ignacego Czumy. Poszczególne części pracy zachowują właściwe proporcje i układają się w racjonalnie ułożone sekwencje, a w rezultacie tworzą klarowny wywód.

Wstęp zawiera znajdując się zasadnicze elementy wymagane w rozprawie o prawniczym z obszaru teorii i filozofii prawa. Zakres i cele opracowania zostały trafnie wskazane i przedstawione we wprowadzeniu. Zawarto w nim analizę założeń metodologicznych pracy i przedstawiono podstawowe wątki rozwijane w poszczególnych rozdziałach rozprawy. W tym względzie pewien niedosyt budzi jedynie skąpe ujęcie zagadnienia „ustroju państwa”, które wydaje się podstawowe dla rozprawy doktorskiej, a Autor podaje tylko kilka definicji, ostatecznie przyjmując rozumienie ustroju państwa *sensu largo* jako obejmujące ustrój społeczny, ustrój polityczny i ustrój gospodarczy.

Doktorant wyraźnie sformułował główny problem badawczy i szczegółowe problemy badawcze. Główny problem badawczy przedstawiono w formie następującego pytania: „Czy Ignacy Czuma zaproponował mechanizmy stanowiące reakcję na absolutyzm ustrojowy, zabezpieczające społeczeństwo i państwo przed nadużyciem władzy państwowej?”

Na potrzeby badań związanych z przygotowaniem dysertacji, w ramach głównego problemu badawczego sformułowane zostały szczegółowe pytania badawcze następującej treści: „Co oznacza termin absolutyzm ustrojowy? Jaki układ stosunków

ustrojowych świadczy o występowaniu władzy absolutnej? Na jakich wartościach Czuma oparł swoją koncepcję społeczno-polityczną? Jakie znaczenie dla funkcjonowania społeczeństwa, a także państwa, mają sprawiedliwość i dobro wspólne? Jaki powinien być cel prawa? Jaki kształt powinna mieć struktura władzy państwowej? Jakie są formy i zasady odpowiedzialności poszczególnych organów władzy? Za pomocą jakich instrumentów prawa finansowego można wpływać na funkcjonowanie społeczeństwa i państwa?”.

Główną tezę przedmiotowej rozprawy jest twierdzenie, iż Ignacy Czuma w reakcji na absolutyzm ustrojowy, opracował unikalną koncepcję ustroju państwa, która uznaje wyższy porządek moralny i wyraża troskę o dobro wspólne. Oprócz tego Autor wyodrębnił następujące hipotezy badawcze: 1. Według Czumy celem prawa jest etyczna wartość dobra wspólnego; 2. W każdym systemie ustrojowym możliwa jest taka zmiana stosunków społeczno-politycznych, która prowadzi do absolutyzowania władzy państwowej; 3. Według Czumy sprawiedliwość i dobro wspólne powinny być wyznacznikiem działania każdej jednostki jak również władzy państwowej; 4. Ignacy Czuma był zwolennikiem prymatu ustrojowego organu jednoosobowego, a nie wieloosobowego; 5. Poglądy ustrojowe Ignacego Czumy, mimo upływu lat, nadal zachowują swoją unikalność i w wielu aspektach aktualność; 6. W skarbowości występują zarówno elementy technokratyczne jak i aksjologiczne. W prawidłowej gospodarce skarbowej konieczne jest przyjęcie określonego systemu wartości i postępowanie zgodnie z nim.

Właściwe rozważania pracy ujęte zostały w sześciu rozdziałach, których wyodrębnienie nie skłania – jak już podnosiłem – do uwag krytycznych.

W rozdziale pierwszym „Sylwetka naukowo-twórcza Ignacego Czumy”, który ma charakter wprowadzający, przedstawiono sylwetkę naukowo-twórczą Ignacego Czumy. Doktorat przedstawił działalność społeczno-polityczną Ignacego Czumy z podziałem na okres dwudziestolecia międzywojennego, lata wojny oraz okres powojenny. Rozdział ten przedstawia również dorobek naukowo-dydaktyczny Ignacego Czumy oraz uwzględnia niezbędne dla prowadzonej analizy wątki biograficzne.

Rozdział drugi „Absolutyzm ustrojowy”, mgr Piotr Krzyżanowski poświęcił analizie pojęcia „absolutyzmu ustrojowego”. Przy czym absolutyzm jednostki został przedstawiony na przykładzie monarchii Ludwika XIV, a absolutyzm kolegium na przykładzie ustroju III Republiki Francuskiej. Dokonana została również analiza poglądów Czumy na ustroje totalitarne (nazizm i bolszewizm), ich genezę, rozwój i skutki.

W rozdziale trzecim „Chrześcijański ustrój społeczny” zawiera charakterystykę chrześcijańskiego ustroju społecznego, w tym rekonstrukcję jego zasady. Ponadto przedstawiony został współczesny Czumie status rodziny oraz formy jej wsparcia. Istotne miejsce w tym rozdziale zajęły również rozważania o istocie i roli sprawiedliwości.

Rozdział czwarty „O obiektywną podstawę prawa” przedstawione zostały poglądy Czumy na główne, cele i zadania prawa. Wskazano, w czym Czuma upatrywał moc wiążącą prawa. Omówiono też wzajemne relacje prawa i moralności, związki przymusu z prawem, pozycje człowieka w prawie. Ponadto wskazano na romantyzm prawniczy jako alternatywę dla pozytywizmu prawniczego.

W rozdziale piątym „Myśl skarbowa Ignacego Czumy” wskazano na aksjologiczne podstawy skarbowości. Przedstawiono najważniejsze w ocenie Ignacego Czumy elementy właściwego zarządzania mieniem, istotę podatków, wskazano też na wartość równowagi budżetowej oraz mechanizmy kontroli finansów.

Ostatni rozdział szósty „O ustrój prezydencki” przedstawia koncepcję ustroju państwa autorstwa Ignacego Czumy. Analizie poddano szczegółowe elementy tego ustroju, takie jak hierarchia i podział władz. Scharakteryzowano formy i zasady odpowiedzialności władz oraz omówiono cele państwa.

Ostatnia część pracy „Zakończenie” stanowi syntetyczne podsumowanie całości rozważań prowadzonych w dysertacji. Autor udziela w nim odpowiedzi na postawione we Wstępie pytania, formułuje wnioski odnoszące się do całości przeprowadzonych badań, a prezentuje przemyślenia i uwagi odnoszące się do współczesnej aktualności dorobku Ignacego Czumy. Wyciągnięcie wniosków ułatwia tutaj wypunktowanie przez Doktoranta najważniejszych ustaleń, w zakresie ustroju społecznego (s. 243 – 244), prawa (s. 245), skarbowości (s. 246 – 247), państwa (s. 249).

Podsumowując krótko merytoryczną ocenę rozprawy doktorskiej stwierdzam, że mgr Piotr Krzyżanowski dobrze zrealizował postawione cele badawcze i jasno ukazał wyniki swoich rozważań i analiz. Mgr Piotr Krzyżanowski z powodzeniem zrealizował zakładany cel, tj. przedstawił kompleksowe ujęcie tematyki myśli ustrojowej i społecznej Ignacego Czumy. Całość prezentowanych analiz cechuje rzetelność naukowa, a jednocześnie nastawienie praktyczne, nastawione na możliwość praktyczne wykorzystania czynionych analiz również dla współczesnej refleksji prawnoustrojowej. Oceniana rozprawa doktorska, daje dobre podstawy do dalszych badań i przemyśleń, nie tylko doktryny, ale także praktyków życia politycznego, co przekonująco dowodzi tezy o wciąż aktualnej potrzebie refleksji nad ustrojem państwa, jego celami i wielowymiarowością.

III. Uwagi natury formalnej

Analizując stronę formalną dysertacji należy stwierdzić, iż Autor opanował w sposób bardzo dobry technikę tworzenia publikacji naukowej. Rozprawę doktorską mgr Piotra Krzyżanowskiego charakteryzuje dobra strona literacka, komunikatywny język i ostateczny, zasadniczo dopracowany kształt redakcyjny, odniesienia do cytowanych publikacji zostały sporządzone zgodnie z regułami ich tworzenia. Prezentowane analizy i stosowana argumentacja jest jasna i precyzyjna od strony terminologicznej.

Niewątpliwym plusem są zwięzłe podsumowania rozważań kolejnych rozdziałów. Pozwoliły one Doktorantowi nie tylko przedstawić najważniejsze ustalenia i wnioski, ale także zwrócić uwagę na konieczność omówienia następnych zagadnień istotnych dla całościowego ujęcia badanego tematu.

Praca jest stosunkowo obszerna i dlatego wręcz nieuniknione było pojawienie widocznych przy uważnej lekturze rozprawy także pewnych mankamentów natury formalnej. Sporadycznie występują błędy językowe, w tym stylistyczne. Korektę uznać należy za staranną. Zarówno w tekście głównym, jak i w przypisach występują nieliczne błędy literowe, względnie braki polegające na pominięciu wyrazów. Nie obniżają one czytelności tekstu. Przypisy są z formalnego punktu widzenia redagowane prawidłowo. Dostrzegam tutaj jedynie nieliczne i drobne usterki, ale w późniejszym przygotowaniu rozprawy do publikacji warto je usunąć.

Truizmem jest stwierdzenie, że praca musi być w maksymalnym stopniu czytelna i stanowić możliwie najbardziej efektywne źródło wiedzy o analizowanych zagadnieniach. Z drugiej strony, źródła wiedzy o faktach powinny stwarzać podstawy szybkiej i sprawnej ich weryfikacji. Osiągnięcie tych celów jest utrudnione, gdy w treści przypisu Autor uzupełnia narrację objętą tekstem głównym zarazem nie informuje jednak o tym, co jest źródłem wiedzy o powoływanych faktach, w recenzowanej rozprawie doktorskiej, jednakże w mojej ocenie tego typu usterka się nie pojawia.

Poza logicznie uporządkowanymi rozdziałami oraz „Zakończeniem”, w których mamy do czynienia z solidną analizą merytoryczną, zwrócić uwagę należy także na takie, również udane, części pracy, jak bibliografia i streszczenie w wersji polskiej i angielskiej. Bibliografia, zawierająca cenne pozycje książkowe i artykuły, w tym całościowy jak się wydaje wybór dorobku Ignacego Czumy, jest sporządzona w sposób poprawny. Streszczenia są zrozumiałe i w sposób udany przedstawiają zarys treści rozprawy. W rozprawie doktorskiej znalazł się również wykaz skrótów.

Właściwie przygotowana rozprawa doktorska to taka, która nie tylko posiada właściwą formę i stanowi rozwiązanie problemu naukowego, ale jej lektura pozwala także stwierdzić, iż Autor posiada szerszą wiedzę na temat opisywanych zagadnień, niż to wynika z zakresu tematycznego pracy. Takie też odniosłem wrażenie po lekturze recenzowanej rozprawy doktorskiej. Widoczne jest zaangażowanie Autora w prowadzone badania oraz pasja naukowa, co jest bardzo dobrym prognostykiem dla dalszej kariery naukowej Pana Piotra Krzyżanowskiego.

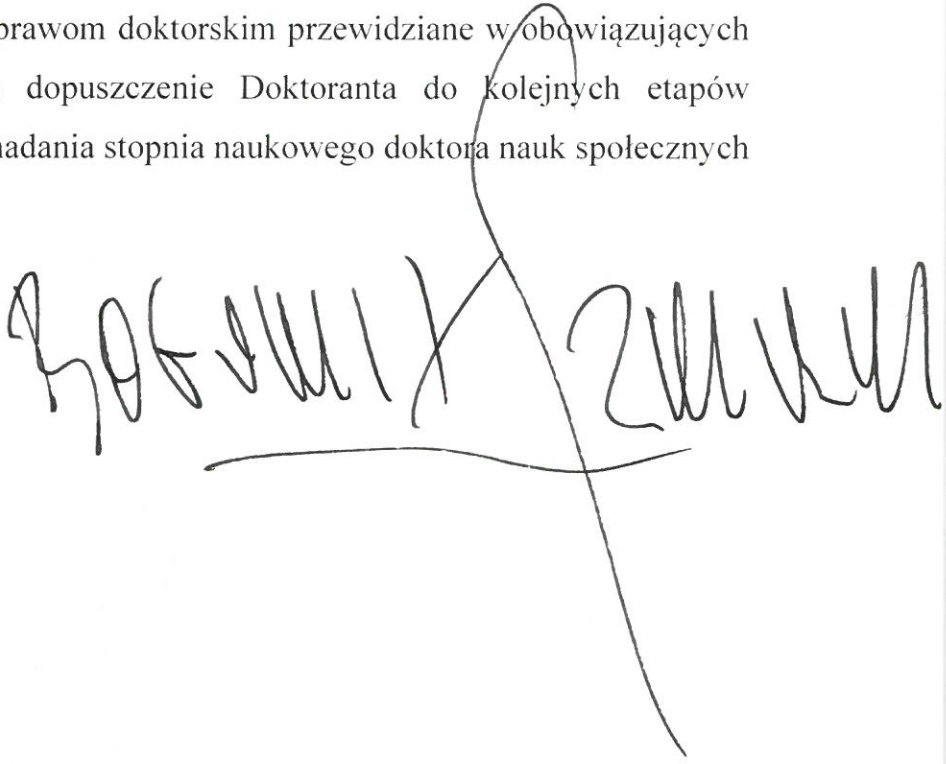
IV. Wniosek końcowy

Recenzowana praca stanowi potwierdzenie wymaganych kompetencji naukowych mgr Piotra Krzyżanowskiego. Stanowi nie tylko oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, ale jest także potwierdzeniem ogólnej wiedzy prawniczej, rzetelności i sprawności naukowej Autora, zwłaszcza umiejętności analizy zagadnień badawczych. Należy jeszcze raz podkreślić, że Doktorant jasno określił przedmiot i cel swoich badań, w sposób odpowiedni dla podjętego tematu dokonał wyboru źródeł w tym w szczególności piśmiennictwa Ignacego Czumy oraz pracowicie zgromadził bogatą, aktualną literaturę przedmiotu. Materiał ten dobrze wykorzystał poddając

rzetelnej analizie, by ostatecznie przedstawić uporządkowaną, oryginalną refleksję, która wielowymiarowo przedstawia myśl polityczną oraz społeczną Ignacego Czumy.

Stąd można stwierdzić, że w przedłożonej rozprawie Pan mgr Piotr Krzyżanowski wykazał ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie nauk prawnych. W szczególności Doktorant: dokonał trafnego wyboru tematyki badawczej, zarówno z uwagi na walory poznawcze, jak i utylitarne; w sposób jasny sformułował cele pracy; odpowiednio wnikliwie zaprezentował temat, uzasadniając jego podjęcie; przestudiował bogaty dorobek piśmienniczy Ignacego Czumy oraz inną związaną z podjętym tematem literaturę, co pozwoliło na rzeczowe przedstawienia wybranego zagadnienia badawczego; przekonująco zaprezentował wyniki badań; wszelkie informacje, przekazał w sposób komunikatywny; wykazał umiejętności posługiwania się metodami właściwymi dla nauk prawnych; sformułował wnioski spójne z celami pracy. W konsekwencji Pan mgr Piotr Krzyżanowski w sposób niebudzący wątpliwości dowiódł, że jest przygotowany do samodzielnego prowadzenia pracy badawczej.

Biorąc pod uwagę całość przedstawionej wyżej oceny stwierdzam, że praca mgra Piotra Krzyżanowskiego pt. *Podstawy ustroju państwa w ujęciu Ignacego Czumy* spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim przewidziane w obowiązujących przepisach. Dlatego wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do kolejnych etapów postępowania zmierzającego do nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Prof. dr hab. inż. Andrzej Zimoch